

OKAMNELO ŽIVLJENJE V LOŠKIH HRIBIH

VI Kredna perioda

Skozi dolga milijon letja trajajoče periode starega in srednjega zemeljskega veka sva, zvesta spremljevalca skozi davnine, prišla v začetek kredne periode, ki je bila poslednja v srednjem zemeljskem veku. Trajala je skoraj 70 milijonov let, to je dosti dlje kot jurska ali pred njo triasna, skoraj toliko kot obe skupaj. Ko lebde pred nama ti neizmerni dolgi časi, sva vsa radostna v upanju, da se bova srečala z mnogimi organizmi in jih tudi поблиže spoznala. Kar podajva se na pot skozi dolge čase.

Morje nama je odteklo in znajdeva se na nizkem kopnem. Vsepovsod kaj kmalu vzklijejo rastline. Zatečeva se pod krošnje cipres in sekvoj, kajti vročina postaja neznosna. Po kakem milijonu let se naveličava kopnega. Poiščeva spet morje, ki sva ga vajena že od starega zemeljskega veka sem. Spustiva se na ogled v neznano morje proti jugozahodu, tja, kjer se danes razširja Trnovski gozd. Napraviva nekaj milijonov let trajajoč sprehod novim spoznanjem naproti.

V spodnjekrednem morju vse mrgoli čudnih, drobcenih, komaj vidnih zvončastih živalic, ki so jim znanstveniki dali ime tintinide. Po morskem dnu lazijo postavni polži z visokimi hišicami in očitno tudi naju niso nič kaj veseli. Želijo biti neomejeni gospodarji in vse druge živali morskega dna se jih izogibajo. Ime jim je nerineje. Precej milijonov let kasneje pa tudi tem polžem odbije zadnja ura in za vselej zginejo. V morju srečujeva le še drobceni živalski svet, ki ga najine oči komaj vidijo ali pa tudi ne.

V milijonih let zatem porastejo morske plitvine cele trate čudnih školjk. Vse zveržene lupine imajo spet nekaj novega za naju. Druge trate poseljujejo spet nenavadne živali, lupino imajo podobno majhnemu kravjemu rogu, ki jo na širšem koncu pred nezaželenim obiskovalcem brž zaloputnejo z lahno izbočenim pokrovom. O, saj nekaj podobnega sva videla že pri kraju permijske periode tam pri Rovtah, ramenonožec *Richthofenia* je bilo tisto. Ali je mogoče kak njegov potomec? Nič ne sliši na to ime, in ko ga le nadlegujeva, se nama odkrije. Školjka sem, rudistna školjka, morda malo nenavadna. Prirasla sem se semkaj z brezštevilnimi sosedi. V tej stožčasti hiši varno živim in jo trdno zapiram z močnim pokrovom. Tudi midva se za nekaj tisočletij ugnezdi-va med te čudake, da dodobra spoznava njihovo življenje.

Ko sva dodobra spoznala te čudne rudiste, se že pišejo časi mlajšega dela spodnjekredne periode. Dolgčas nama postane po domačih krajih. Valovi naju занesejo proti severovzhodu, spet v loško pokrajino. Prav takšne trate, polne apnenčevih alg, kot sva na njih živela v morju južnozahodno od tod, naju sprejmejo. Vmes je še vse polno drobnih luknjičark. Tudi tam, kjer se trate

nehajo, se stiska med peščenim apnenčevim blatom brez števila drobcenih luknjičark. Marsikje drugod pa ne vidi ničesar živega po morskem dnu. Le plašne ribe nam povedo, da je tudi tu nekaj življenja. Le-te pa beže pred krvoločnimi morskimi zavriji. Tudi midva se bova raje ognila tem morskim pošastim, saj bi bilo sicer kaj lahko še naju konec.

Pišejo se že časi mlajšega dela spodnjekredne periode, ko so takšne razmere v morjih sedanje loške pokrajine. Tudi v prvih časih zgornjekredne epohe se razmere ne menjajo kaj prida. Številne luknjičarke v velikanskih množinah poseljujejo takratno morje. Za naju, radovedneža, nič zanimivega več. Bolj zanimivo pa postane precej milijonov let pozneje, ko križariva po loški pokrajini po dolgem in počez. Tam nekeje med Petrovim brdom in Hočem sva na plitvem podmorskem pragu. Bujne trate čokatih čudakov, rudistov, s čudnimi povezniki si sedaj še tukaj urejajo življenje. Če jih bežno pogledava, so skoraj taki, kot so bili tisti, ki sva jih videla že davno prej pri najinem potepanju po sosednjih morjih. Ko pa jih bolj natančno ogledujeva, spoznava, da se ločijo od prejšnjih. Ugnezdiva se mednje in nekaj tisoč let spremljava njihovo življenje.

Ko sva že dodobra spoznala te čudne prebivalce na morskem pragu, hitiva gledat, če je povsod tako. O, ne. Podmorski prag se kaj kmalu prelomi in vrtoglave globine so pred nama. Na morskem dnu čudaki s praga ne bi imeli kaj početi in res jih tam ni. Vse polno pa srečava drobnih luknjičark, ki jih ni bilo na morskem pragu. Takšno življenje spremljava vseskozi proti kraju kredne periode. Ko naju pri kraju kredne periode radovednost spet prižene na ozemlje med Hočem in Petrovim brdom, lahko le še spoznava, da nikjer ni več bujnih trat z rudistnimi školjkami. Vse brez izjeme so izumrle in njihovi ostanki že precej globoko pod morskim dnom kamnijo. Tudi številne luknjičarke ne prestopijo praga med zgornjo kredno in novim zemeljskim vekom. Ob vseh teh spremembah v živalskem svetu pa doživljava pri kraju kredne periode še marsikaj drugega. Morje nama počasi odteka, morsko dno se vzdiguje, v težkih porodnih krčih vstaja pred najinimi očmi kopnina z različno nagubanimi plastmi različnih kamnin. Plasti se lomijo in ob prelomnih ploskvah silijo posamezni deli više in više. Nastaja gričevje in iz njega hribovje. Pretežni del loškega ozemlja je od takrat naprej vseskozi kopno in le v neposredno okolico Loke se je morje še enkrat povrnilo v novem zemeljskem veku, v oligocenski dobi. O dogajanjih in o kamninah iz takratne dobe pa smo že veliko zvedeli v lanskih Loških razgledih, str. 164 do 176.

Na loškem ozemlju se je v današnje dni ohranilo na površju le bore malo kamnin iz kredne periode. Neusmiljeno preperevanje in razpadanje je brez prestanka uničevalo kamnine in njihove ostanke so vode in veter odnesli drugam in dali gradivo za druge, mlajše kamnine. Deloma je ostajal takšen material tudi na loškem ozemlju, in sicer prav gotovo v oligocenski dobi, ko se je v okolici Loke kopičil prod za današnji konglomerat. Konglomerat pa smo podrobno opisali lansko leto v Loških razgledih.

Kredne plasti loškega ozemlja so dandanašnji najlepše odkrite ob cesti, ki se v Petrovem brdu odcepi od glavne ceste v Baško grapo in se vije po južnem in južnovzhodnem pobočju Lajnerja proti Soriški planini. Kredne plasti bomo kaj lahko prepoznali in jih tam tudi ločili od starejših, običajno temno sivih jurskih plasti. Kredne kamnine so večinoma različne rdečkaste barve, če jih opazujemo površno ali od daleč. Če pa jih ogledujemo od blizu, vidimo, da je kamnita skladovnica veliko bolj pisana. Res, največ je različno debelih pol rdečkastega, običajno nekoliko glinenega apnenca in vmesnih delov lapor-

nega ali apnenčevega skrilavca. Pole so debele od kakega pol centimetra do nekaj več kot 10 cm. Rdečkaste plasti navzgor in navzdol ali pa tudi po plasti na eno in drugo stran lahko naglo spreminjajo barvo in tudi kamninski sestav se sem in tja lahko menjava. Živo rdeča barva lahko postaja rožnata in zatem siva ali blede zelenkasta. Ravne plasti dostikrat preidejo v nepravilne leče, ki skoraj vselej sestoje iz zelo trdega sivega apnenca. Leče obdaja sivkasti ali zelenkasti skrilavec, ki je deloma lahko že rožnat ali blede rdečkast. Same trdne apnenčeve leče pa nikdar niso iz rdečega apnenca. Lečasti vložki so različno veliki in tudi oblika se jim menjava. Leče so debele lahko samo po nekaj centimetrov, lahko pa tudi tja do 30 cm. Ogrnjene so z zelenkastimi ali zelenkasto rožnatimi prevlekami. V skrilavi in ploščati kamnini se vijolična in zelenkasta barva dostikrat prepleta tudi po eni sami plasti in tako imamo v skladovnici barvni mozaik kamnin, ki so mu različne železove spojine dale živo rdečo, rožnato in vijolično barvo. V sivih apnenčevih lečah in polah pa ni bilo železovih primesi, pač pa imajo nekaj več kremenice in apnenec je zavoljo tega zelo trden. O tem se lahko prepričamo, če kos kamnine podrgnemo ob nož ali kos stekla. Vanj bo zarezal разо in povedal, da je trši od stekla.

Zanimive pa so te kamnine tudi pod drobnogledom, če jih zbrusimo tako tanko, da lahko gledamo skozi. V kamnini so se nam ohranili ostanki drobnega življenja. V gomoljastem apnencu je največ drobcenih ostankov kremenastih organizmov, predvsem radiolarij. Kar precej pogostne so tudi drobne luknjičarke iz rodov *Globotruncana* in *Globorotalia*. Ti okamneli ostanki nam povedo, da so kamnine nastajale v zgornjem delu kredne periode (v turoniju in senoniju). Imenovane živali so živele samo v morjih. Povedo nam, da je tudi v današnji loški pokrajini v zgornjekredni epohi, to je pred več kot 100 milijoni let, valovilo morje. V okolici Podbrda bomo v sivem apnencu med pisanimi skrilavci le težko prepoznali ostanke rudistnih školjk.

Nekoliko drugačne kredne kamnine, kot so v Petrovem brdu, najdemo na Hoču, od vrha se vlečejo po grebenu proti Podhočarju, od tam pa jih še nekaj časa lahko sledimo proti vzhodu. To so v kar čedno skladovnico naložene približno enako debele apnenčeve plošče. Tej kamnini so po kraju Volče blizu Mosta na Soči dali ime volčanski ploščati apnenec. Vsebuje gomolje in včasih tudi tanke pole temno sivega roženca. Apnenec je prej temneje siv kot svetlo siv in edinole temno sivi ali skoraj črni roženčevi vključki motijo barvno enoličnost kamnine. Tudi v teh plasteh so globotrunkane in globorotalije skoraj edini ostanki zgornjekrednega morskega življenja. Na loškem ozemlju pa se je ohranilo le malo takšnih skladov. Veliko več jih je v Baški grapi, v okolici Mosta na Soči, Modreja in Volč.

V okolici Podbrda nas bo skoraj gotovo navdušila narava, ki je v svoji delavnici čudovito preoblikovala vodoravne plasti, ki so se naložile v morski kadunji. Danes pa so apnenčeve plošče in skrilavci med njimi zgubani v različno oblikovane gube, večje in manjše. Deloma so že polomljene in posamični deli gub so se premaknili v različnih smereh. Zavoljo tega je vse skupaj še bolj zapleteno. Nekaj gub pa je še posebno značilnih, ob cesti iz Podbrda na Soriško planino so jih presekali in jih razkrili. Še lepše bi bile plasti zvite in zgubane, če ne bi bilo med njimi različno velikih leč trdnega apnenca, ki se niso hoteli pokoriti pritiskom tako kot enakomerno debele apnenčeve plošče. Zato je prav tam zgradba plasti najbolj polomljena in zavoljo tega tudi zapletena.

Zusammenfassung

VERSTEINERTES LEBEN IM BERGLAND VON ŠKOFJA LOKA, VI: KREIDE

Der Autor führt den Leser durch die Kreidezeit im Gebiet des Berglandes von Škofja Loka, schildert die damalige Lebewelt und bespricht die Kreidegesteine dieses Gebietes.